

SHARQ VA G‘ARB OILA PSIXOLOGIIYASIDA GENDER ROLLARI: FARZAND TARBIYASIDAGI O‘XSHASHLIKLAR VA FARQLAR



<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2026-20-403-406>

Mavluda Ibragimova,

TDSHU, GHTEF 3-kurs talabasi, Toshkent

imavluda41@gmail.com

Ilmiy rahbar: Timur Sabirovich Sattarov

TDSHU katta o‘qituvchisi:

Annotatsiya. Ushbu maqolada Sharq va G‘arb madaniyatlaridagi oila psixologiyasining o‘ziga xos jihatlari gender rollari prizmasi orqali qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi farzand tarbiyasida ota va onaning funksional vazifalari, ularning bolaning ijtimoiy ongi shakllanishiga ta’sirini aniqlashdan iborat. Muallif an’anaviy kollektivistik va zamonaviy individualistik yondashuvlarning transformatsiyasini ko‘rib chiqadi. Xulosa qismida gender tengligi madaniyatini oilaviy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirish bo‘yicha ilmiy takliflar berilgan.

Kalit so‘zlar: gender rollari, oila psixologiyasi, Sharq va G‘arb, farzand tarbiyasi, ijtimoiy ong, transformatsiya, gender tengligi, kollektivizm.

ГЕНДЕРНЫЕ РОЛИ В ВОСТОЧНОЙ И ЗАПАДНОЙ СЕМЕЙНОЙ ПСИХОЛОГИИ: СХОДСТВА И РАЗЛИЧИЯ В ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ

Аннотация. В данной статье проводится сравнительный анализ особенностей семейной психологии в восточных и западных культурах через призму гендерных ролей. Целью исследования является определение функциональных задач отца и матери в воспитании детей, а также их влияния на формирование социального сознания ребенка. Автор рассматривает трансформацию традиционных коллективистских и современных индивидуалистических подходов. В заключении даются научные предложения по гармонизации культуры гендерного равенства с семейными ценностями.

Ключевые слова: гендерные роли, семейная психология, Восток и Запад, воспитание детей, социальное сознание, трансформация, гендерное равенство, коллективизм.

GENDER ROLES IN EASTERN AND WESTERN FAMILY PSYCHOLOGY: SIMILARITIES AND DIFFERENCES IN PARENTING

Abstract. This article provides a comparative analysis of the specific features of family psychology in Eastern and Western cultures through the prism of gender roles. The purpose of the study is to determine the functional tasks of the father and mother in child-rearing, as well as their influence on the formation of the child's social consciousness. The author examines the transformation of traditional collectivist and modern individualist approaches. In the conclusion, scientific proposals are given for harmonizing the culture of gender equality with family values.

Keywords: gender roles, family psychology, East and West, child-rearing, social consciousness, transformation, gender equality, collectivism.

KIRISH

Bugungi globallashuv davrida jamiyat ongi va ijtimoiy munosabatlarning asosi bo'lgan oila instituti jiddiy psixologik transformatsiyalarni boshidan kechirmoqda. Ayniqsa, Sharqning an'anaviy qadriyatlari va G'arbning egalitar (teng huquqli) yondashuvlari o'rtasidagi farqlar farzand tarbiyasi jarayonida yaqqol namoyon bo'ladi. Gender tengligi madaniyatini rivojlantirish – bu nafaqat huquqiy masala, balki oilaviy qadriyatlar va ta'lim siyosatining o'zaro uyg'unligini talab qiladigan psixologik jarayondir. Ushbu maqolaning obyekti Sharq va G'arb oilalaridagi gender munosabatlari, predmeti esa farzand tarbiyasidagi gender rollarining qiyosiy xususiyatlaridir.

Gender rollari masalasi xorijiy psixologiyada G. Hofstede, E. Erikson va S. Bem kabi olimlar tomonidan "individualizm-kollektivizm" o'lchovlari asosida tadqiq etilgan. Mahalliy olimlardan V.M. Karimov va G.B. Shoumarovlar o'zbek oilasidagi an'anaviy gender rollari va ularning farzand psixologiyasiga ta'sirini tizimli ravishda o'rganganlar. Biroq, aynan zamonaviy transformatsiya sharoitida Sharq va G'arb modellarining qiyosiy (komparativ) tahlili metodologik yangilanishni talab etmoqda.[1]

Sharq oila modelida (masalan, O'zbekiston, Yaponiya) gender rollari ko'pincha qat'iy ierarxiyaga asoslanadi. Bu yerda ota "tashqi dunyo" bilan aloqadorlik, ta'minot va intizom uchun mas'ul bo'lsa, ona "ichki dunyo" – hissiy muhit va bevosita tarbiya markazi hisoblanadi.

G'arb oila modelida esa gender rollari "gorizontal" harakterga ega. Ota va ona rollari almashinuvchan (flexible) bo'lib, ota ham farzand parvarishining barcha bosqichlarida (hissiy yaqinlik, kundalik parvarish) ona bilan teng ishtirok etadi.

Qiyosiy jadval: Farzand tarbiyasidagi gender rollari:[2]

Xususiyat	Sharq modeli {Kollektivistik G'arb modeli {Individualistik}
Otaning ro'li	Avtoritet, intizom va himoya Shaxsiy rivojlanish va hamkorlik
Onaning ro'li	Ma'naviy o'choqDo'st, faol hamkor va tarbiyachi
Tarbiya maqsadi	Jamiyat va oilaga moslashish Mustaqillik va oilaga moslashish

Har ikkala jamiyatda ham oilaning asosiy vazifasi — farzandni barkamol shaxs qilib tarbiyalashdir. Ota-onaning mehr-muhabbati, mas'uliyati va tarbiyadagi ishtiroki muhim hisoblanadi. Shuningdek, axloqiy qadriyatlarni singdirish, jamiyat qoidalariga mos shaxsni voyaga yetkazish har ikki madaniyatda ham ustuvor maqsad hisoblanadi.[3]

Farzand tarbiyasidagi asosiy farqlar.

Asosiy farqlar gender rollarining qat'iyligi va tarbiya uslublarida namoyon bo'ladi. Sharqda an'anaviy va kollektiv yondashuv ustun bo'lsa, G'arbda individualistik va demokratik tarbiya modeli keng tarqalgan. Sharq oilalarida ota-onaning so'zi muhim bo'lsa, G'arb oilalarida farzand fikri bilan hisoblashish kengroq rivojlangan.[4]

O'zbekistonda gender tengligi madaniyatini rivojlantirish masalasi so'nggi yillarda davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. Bu borada 2019-yil 2-

sentabrda qabul qilingan “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi O‘RQ-562-sonli Qonun asosiy huquqiy poydevor bo‘lib xizmat qilmoqda. Ushbu qonun oilada va jamiyatda gender kamsitilishining oldini olish, xotin-qizlarning qaror qabul qilish jarayonlaridagi ishtirokini kengaytirishni huquqiy jihatdan mustahkamlaydi.

Shuningdek, “Oila va gender masalalari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi va normativ-huquqiy hujjatlar to‘plami”da ta’kidlanganidek, oilaviy munosabatlarda "gender stereotiplari"ni bartaraf etish uchun faqat huquqiy mexanizmlar yetarli emas. Buning uchun jamiyat ongida transformatsiya yuz berishi, ya’ni erkak va ayolning oiladagi mas’uliyatini "egalitar" (tenglik) tamoyillari asosida qayta anglash talab etiladi.[6]

Gender stereotiplarining tarbiyaviy jarayonga ta’siri;

Ijtimoiy ongda saqlanib qolayotgan "o‘g‘il bolalar yig‘lamaydi" yoki "qiz bolalar faqat uy ishlari bilan band bo‘lishi kerak" kabi stereotiplar bolaning kelajakdagi psixologik portretini cheklab qo‘yishi mumkin. Jabborov X.X. ta’kidlaganidek, gender tengligi — bu rollarning butunlay yo‘qolishi emas, balki har bir jins vakilining o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarishi uchun teng imkoniyatga ega bo‘lishidir.

Farzand tarbiyasida ota va onaning o‘zaro hamkorligi (co-parenting) bolada:

- Ijtimoiy moslashuvchanlikni (turli vaziyatlarda o‘zini tuta bilish);
- Emotsional intellektni (his-tuyg‘ularni boshqarish);
- Mas’uliyat hissini (genderidan qat’i nazar burchlarni bajarish) shakllantiradi.

Xulosa va ilmiy takliflar:

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Sharq va G‘arb oila modellari bir-birini inkor etmaydi, balki to‘ldiradi. Sharqona "hurmat va an’ana" tizimiga G‘arbcha "tenglik va hamkorlik" modelini tatbiq etish sog‘lom avlodni tarbiyalashning eng samarali yo‘lidir.

Maqola doirasida quyidagi ilmiy takliflar ilgari suriladi:

-Normativ darajada: Oila kodeksiga erkaklarning farzand tarbiyasidagi majburiyatlarini ko‘rsatuvchi ma’rifiy bndlarni kengaytirish.

-Psixologik darajada: Maktabgacha ta’lim muassasalarida "Gender madaniyati" darslarini o‘yinlar shaklida joriy etish orqali stereotiplarni erta yoshdan bartaraf etish.

-Ijtimoiy darajada: OAVda "namunali ota" obrazini ko‘proq targ‘ib qilish orqali jamiyat ongidagi iyerarxik qarashlarni yumshatish.[7]

Gender tengligi madaniyatini rivojlantirish uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

-Sharq oilalarida otalarning tarbiya jarayonidagi "emotsional ishtirokini" oshirish bo‘yicha psixologik treninglar o‘tkazish.

-Ta’lim tizimida gender rollarining tengligini milliy qadriyatlar (ayolga ehtirom, oila muqaddasligi) bilan uyg‘un holda tushuntirish.

-Oila psixologiyasida "gender neytralligi" emas, balki "gender hamkorligi" modelini targ‘ib qilish. [5]

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- [1] Jabborov X.X. Gender tenglik madaniyatini rivojlantirish: oilaviy qadriyatlar va ijtimoiy ong transformatsiyasi. - Toshkent, 2024. <https://library.ziyonet.uz>
- [2] Karimov V.M. Oila psixologiyasi: darslik. - T.: "Fan", 2007 <https://natlib.uz>
- [3] Hofstede G. Cultures and Organizations: Software of the Mind. - McGraw-Hill, 2010 <https://hi.hofstede-insights.com>
- [4] Santrock, J. W. Life-Span Development. New York: McGraw-Hill Education, 2017. <https://mheducation.com>
- [5] Oila va gender masalalari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi va normativ-huquqiy hujjatlar to'plami. Toshkent, 2022. <https://lex.uz/docs/4494849>
- [6] Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi Qonun (O'RQ-562): <https://lex.uz/docs/4494849>
- [7] UNICEF (Farzand tarbiyasi va gender): (<https://www.unicef.org/parenting/child-development>)